

INFORMACIJA

TARPRESUBLIKINĖ KONFERENCIJA
„BALTŲ ETNINĖS ISTORIJS PROBLEMAS“

1977 m. kovo 29–30 d.d. Rygoje, Latvijos TSR Mokslų Akademijoje, įvyko šios akademijos Istorijos instituto surengta tarprespublikinė konferencija „Baltų etninės istorijos problemos“. Joje dalyvavo Rygos, Vilniaus, Kauno, Tartu, Minsko, Kijevo, Maskvos, Leningrado ir kitų miestų mokslininkai. Tai buvo pirmoji Tarybų Sąjungos baltistų konferencija, kurioje baltų etninės istorijos problemas sprendė ne kurios nors vienos mokslo šakos atstovai, bet archeologai, antropologai, etnografai, kalbininkai ir folkloristai kartu. Lietuvai atstovavo archeologai: R. Kulikauskienė, R. Rimantienė, A. Tautavičius; antropologai: G. Česnys, I. Papreckienė; etnografai: R. Merkienė, V. Morkūnas, A. Vyšniauskaitė; kalbininkai V. Mažiulis, V. Rimša ir A. Vanagas. Konferencijos tezių rinkinyje buvo išspausdintos 46 pranešimų tezės¹. Darbas vyko dviejuose plenariniuose posėdžiuose ir trijose sekcijose.

Įžanginį žodį tarė konferencijos organizacinio komiteto pirmininkas, Latvijos TSR Mokslų Akademijos narys korespondentas A. Biruonas. Toliau pirmajame plenariniame posėdyje įdomų E. Mugurevičiaus (Ryga) ir A. Tautavičiaus (Vilnius) pranešimą apie baltų etnogenezės archeologinio tyrimo būklę ir uždavinius skaitė Mugurevičius.

Labai reikšmingas baltų ir slavų etnogenezės tyrimams V. Sedovo (Maskva) pranešimas „Baltai ir slavai senovėje (I t-metis pr. m. e. – I m. e. t-metis)“. Mokslininkas teigė, kad ankstyvųjų slavų kultūra (400–100 m. pr. m. e.), paplitusi vidurio Vyslos baseine ir kaimyninėse Oderio baseino srityse, susiformavo dėl lūžitėniškos kultūros rytinių grupių sąveikos ir susimaišymo su Pamario kultūros gentimis. Iš pastarųjų slavai paveldėjo ypatybes, bendras su vakarų baltais. Ankstyvieji slavai glaudžiai ribojosi su prūsų–jotvingių genčių sentėviais; tarp jų buvo artimi kultūriniai ir

kalbiniai kontaktai. I m. e. tūkstantmečio viduryje slavų ir baltų gentys jau glaudžiai ribojosi didžiuliuose plotuose nuo Pavyslio ligi Vidurio Padnieprės kairiojo kranto. Nuo VI m. e. amžiaus pastebima intensyvi slavų infiltracija į baltų arealo pietryčių sritis. Peržengę šį arealą, slavai, įtraukdami į migracinę srovę kai kuriuos baltus, įsisavina vėlesnes Pskovo ir Naugardo žemes. VIII–X a. slavai įsikuria Aukštutinėje Padnieprėje ir gretimose Dauguvos ir Volgos–Okos tarpupio srityse, kuriose gyvenę baltai dažniausiai neapleisdavo savo gyvenviečių. Iš pradžių baltai ir slavai gyveno vienoje teritorijoje, bet pamažu susimaišė, ir šių sričių baltai suslavėjo, įdėdami žymų indėlių į ten pat gyvenusių slavų genčių kultūrą, buitį ir kalbą.

S. Cimermanio (Ryga) ir V. Morkūno (Vilnius) pranešimą apie istorinių etnografinių sričių susidarymą Latvijoje ir Lietuvoje skaitė Cimermanis. L. Terentjeva (Maskva) skaitė pranešimą apie Pabaltijo tautų materialinės kultūros istorinio etnografinio kartografavimo problemas.

Antrajame plenariniame posėdyje R. Denisova (Ryga) pranešime „Baltų genezė (pagal antropologijos duomenis)“ teigė, kad kranologijos medžiagos, apimančios laikotarpį nuo mezolito ligi XVIII a., analizė rodo, kad baltų tautos iš esmės formavosi šiaurės europoidiniu pagrindu. Be to, didelėje latvių teritorijos dalyje randamas ir pietų europoidinės kilmės siauraveidis antropologinis tipas, kuris, V. Bendorfo (Ryga) teigimu, būdingas lybiams, estams (išskyrus rytinius), viduramžių sėliams, Balanovos kultūros atstovams ir jų palikuonims mordviams, trakams bei jų ainiams bulgarams ir rumunams; šis antropologinis tipas rastas ir II–IV a. senkapiuose netoli Kauno; šį antropologinį tipą minėtos tautos yra paveldėjusios iš artimai giminiškų baltams trakų. Archeologijos ir antropologijos sekcijoje skaitęs pranešimą „Žiemgalių etninės istorijos klausimai“ M. Atgazis (Ryga) teigė, kad V–VII a. žiemgalių kaukolės taip

¹ Проблемы этнической истории балтов. Тезисы докладов. Рига, 1977, 168 с.

pat yra pastarojo antropologinio tipo. Šis tipas turįs paralelių I t-mečio žemaičių ir aukštaičių kraniloginėse serijose. Be to, antrajame plenariniame posėdyje pranešimus skaitė R. Kulikauskienė (Vilnius) – apie lietuvių tautos kilmę pagal archeologijos duomenis – ir T. Zeidas (Ryga), remdamasis rašytiniais šaltiniais, – apie latvių tautos susidarymą. D. Krainovas (Maskva), archeologijos ir antropologijos sekcijoje skaitęs pranešimą „Fatjanovos kultūra baltų etnogenezeje“, teigė, kad tarp gyventojų, palikusių Fatjanovos kultūros paminklus, ir gyventojų, palikusių kovos kirvių kultūrų paminklus Baltarusijoje, Dniepro aukštupyje, Pietvakarių ir Rytų Pabaltijyje, yra neabejotinas genetinis ryšys ir kad visos šios gentys laikytinos prabaltais.

Etnografijos sekcijoje skaičiusio pranešimą A. Petersono (Tartu) nuomone, Pabaltijo finai rėstinių pastatų statymo techniką ir patyrimą bei atitinkamus pastatų pavadinimus (suom. *pirtti*, karelių *pertti*, vepsų *pert*) galėję pasiskolinti iš baltų labai senais laikais, kai tarp Pabaltijo finų ir baltų buvo glaudūs kontaktai; kalbininkų duomenimis, Pabaltijo finų skoliniai iš baltų yra kilę 2100–1800 m. pr. m. e. Vilnietė A. Vyšniauskaitė teigė, kad prie seniausiojo linų apdirbimo įgūdžių ir įrengimų, kitų tautų pasiskolintų iš baltų, sluoksnio galima priskirti: a) rėstinio pastato su krosnimi panaudojimą išmirkytiems linams džiovinti prieš jų mynimą – suom. *pirtti*, šv. *pyrte*, *pörte* (iš lie. *pirtis*, la. *pirts*); b) žardo panaudojimą linų galvelėms džiovinti – estų *sards* (iš la. *zārdas*, lie. *žardas*); c) išmirkytų linų sudėjimo džiovinimui ant ardo (plg. la. *ārdi*) pirtyje ar jaujoje būdą ir ant vieno ardo tilpusio linų kiekio pavadinimą švedų žodžiu *lave*, suom. *lava* (iš lie. *lova*, senovėje – **lāvā*); d) rėstinio pastato su krosnimi panaudojimą grūdams (ir linams) prieš kūlimą ir linams prieš jų mynimą džiovinti – le. *jew(n)ia*, *jow(n)ia*, br. *явн(у) а* (iš lie. *jauja*), ir kt. Išvardintų įrengimų ir jų pavadinimų perėmimas, Vyšniauskaitės teigimu, rodo, kad to meto baltų linininkystės lygis buvo aukštas.

Kalbotyros ir folkloro sekcijoje perskaičyti 9 pranešimai. M. Rudzytė (Ryga) aptarė latvių etnogenezės problemas pagal dialektologijos duomenis. R. Agejeva (Maskva) savo pranešime teigė, kad rusų šiaurvakariuose (Pskovo ir dalyje Novgorodo žemių) rasti 147 baltiškos kilmės vandenvardžiai; šios hidronimijos kalba buvo artima Aukštutinės Padnieprės baltų kalbai.

A. Vanagas (Vilnius) pranešime „Maksimalus baltiškosios hidronimijos arealas ir baltų kilmės problema“ teigė, kad prabaltų „difuzija“ į erdvius Rytų Europos plotus galėjo vyk-
ti istoriškai trumpu laiku ir kad baltiškoji šių vietų hidronimija galėjo „išaugti“ iš palyginti vieningos kalbinės medžiagos. Kadangi baltiškosios hidronimijos arealas yra savotiškas židyns, kuriame telkiasi absoliuti dauguma senosios Europos hidronimijos izoglosų, mokslininkas mano, kad baltai baltiškosios hidronimijos areale galėjo įsikurti greit po indoeuropiečių „vienybės“ skilimo.

V. Rimša (Kaunas) pranešime „Kai kurie kalbiniai duomenys apie baltų etnogeneze“ pateikė faktų, leidžiančių manyti, kad baltų kalbos yra tiesioginės indoeuropiečių prokalbės palikuonės, o kitos indoeuropiečių kalbos kokybiškai jau kitos, kurių susiformavimui, matyt, nemaža įtakos padarė neindoeuropiečių kalbos.

A. Breidakas (Ryga) skaitė pranešimą apie latgalių ir Pabaltijo finų etninius ir kalbinius ryšius. L. Nevskajos ir T. Sudnik (Maskva) pranešime buvo aptarta archaiškų lietuviškųjų salelių Baltarusijos teritorijoje – Lazūnų, Zietelos, Gervėčių, Pelesos rajonuose – padėtis, jų baltiškojo kalbinio ir etninio elemento tirpimas slaviškoje aplinkoje.

A. Nepokupnas (Kijevas) aptarė jotvingiškos kilmės vandenvardžius Baltarusijos Bresto srityje, Lenkijoje palei Narevą (Lomžos apylinkėse), Narevo ir Vakarų Bugo vandenskyroje (į jotvingiškųjų relikto arealą kalbininkas įtraukia ir kai kuriuos rajonus aukštyn palei V. Bugą) ir Ukrainos Volynės srities šiaurvakariuose. Dar toliau į pietus, palyginus su hidronimija, paplitę jotvingių etnonimijos ir antroponimijos relikantai. Ukrainos Lvovo srities pietvakariuose nuo XV, XVI ir XVIII a. fiksuojami trys kaimai pavadinimu *Ятвяги*; seniausio iš jų buvo žinoma lytis **Jatva* – tikslus jotvingių krašto pavadinimo pakartojimas. Be to, kaimyninėje Lenkijos Žešuvos vaivadijoje fiksuojami gyvenviečių pavadinimai *Denow* (nuo 1425 m.), taip pat *Comaticze* (nuo 1437 m.) ir *Niebyszany* (nuo 1428 m.), kurie, greičiausiai, yra vediniai iš kito jotvingių etnonimo ir asmenvardžių. Tai, Nepokupno teigimu, leidžia daryti išvadą, kad jotvingių gyvenviečių buvo Haličo–Volynės kunigaikštystės pasienio zonoje.

V. Mažiulis (Vilnius) ir V. Toporovas (Maskva) konferencijoje nedalyvavo, bet išspausdintos jų pranešimų tezės labai svarbios baltistikai. Mažiulis padarė šias išvadas: gerokai prieš II tūkstantmetį pr. m. e. dar nesuskilusioje praindoeuropiečių kalboje gyvavo protobaltų – slavų – germanų – indoeuropiečių (ir kt.) tarminė bendrija; vėliau susidarė protobaltų – slavų – germanų (ir kt.) tarminė bend-

rija; maždaug II t-mečio pr. m. e. pradžioje išsikristalizavo prabaltų—slavų tarminė bendrija — baltų prokalbė ir slavų prokalbė, kurioms nuo šio laiko prasideda naujas atitinkamų kontaktų su iraniškomis, trakiškomis, „venetiškomis“ tarmėmis etapas (prasideda ir prabaltų kontaktai su finų tarmėmis).

Konferencijos tezių rinkinyje išspausdintos dviejų Toporovo pranešimų tezės. Pirmosiose kalbininkas įrodinėja, kad prūsų žodis *gasto*, matyt, kildintinas iš ide. **ghost-* ir, vadinasi, giminingas slaviškajam *gostb, go. *gasts*, sen. isl. *gestr* ir t. t., lo. *hostis* ir kt. (plg. trakų *Γαστ-*). Šios šaknies žodžių buvimas palyginti tankiame Vidurio Europos areale leidžia manyti, kad tai gali būti indoeuropiečių socialinio ekonominio žodyno naujadaras. Kitose tezėse Toporovas teigė, kad baltiškųjų galindų (ir sūdavių) pietinė ir rytinė etninė siena ypač neaiški ir kad jau pastebėti pavadinimai *Голядин* Volynės srityje, *Goleđzinów* Lenkijoje ir kt. Be to, mokslininkas nurodė ir Pamaskvės pavadinimų, sietinų su *galindų* genties pavadinimu. Toporovo nuomone, netiesioginis galindų pėdsakas liko ir tolimiausiuose Europos pietvakariuose — vieno vestgotų varde. Šiaurinių Sudetų šlaitų slavų genties pavadinimui *Golensici* ir pastarųjų kalnų pa-

vadinimui kalbininkas atstato porą **Galind-*: **Sud-*, buvusią ir pietryčių Prūsijoje. Pavadinimą *Γαλιουμια* (le. *Galicja*, plg. *Γαλιμ* ir t. t.) Toporovas irgi mėgina kildinti iš baltų šaknies **gal-* ‘galas’, ‘kraštas’ ir kt. Mokslininkas mano, kad šios šaknies pavadinimų gali būti ir Balkanuose: *Καλίνδοια* Migdonijoje (pagal I. Duridanoją) arba trakų *Γάλζφος*, *Galepsus*, *Γαλζψιοι* (pagal N. Joklį). *Γάλζφος* gali būti kilęs iš **gal-* ir **ap(s)-* ‘vanduo’, plg. lie. *Gālupis* ir kt. su tais pačiais dėmenimis. Toporovo nuomone, matyt, čia gali būti pritraukti ir kiti pavadinimai, plg. *Γαλλαιτζ* sritis (galinė) Kikonijos pakrantėje, *Γαλαιοι*, atitinkama gentis, ir kt. Šaknis **gal-* paplitusi kaip geografinis apeliatyvas ne tik į šiaurę, bet ir į pietus nuo Pripetės. Be to, mokslininkas nurodo ir daugiau bendrųjų baltų—Balkanų etnolingvistinių terminų: **prūs-*, **sud-*, **sēl-* ir t. t.; taipogi plg. priesagą *-ind-* ir kt.

Baltų etninės istorijos problemomis labai domėjosi Rygos visuomenė. Salė, kurioje vyko plenariniai ir archeologų bei antropologų sekcijos posėdžiai, ir auditorijos, kuriose buvo skaitomi kitų sekcijų pranešimai, buvo pilnutėlės.

V. Rimša